

Dijital Aktivizm: Dijitalleşme Çağının Toplumsal Hareketi

Fatma DAVARCIOĞLU ÖZAKTAŞ¹

Özet

Çalışma, dijital aktivizmin temel kavramlarını, özelliklerini, geleneksel aktivizmden farklarını, başarıya etki eden faktörlerini, katılım motivasyonlarını, karşılaştığı zorlukları ve paradoksları incelemektedir. Ayrıca, dijital ve fiziksel eylemlerin bütünleşmesinin aktivizm üzerindeki etkisini değerlendirmekte ve bu bağlamda başarıyı belirleyen unsurları ele almaktadır. Dijital aktivizmin sadece teknolojik bir olgu olmadığı, toplumsal, politik ve iletişimsel dinamiklerle şekillendiği vurgulanarak, dijital aktivizmin etkinlik koşullarına dair kapsamlı bir çerçeve sunulmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, dijital çağda toplumsal hareketlerin dönüşümünü anlamaya yönelik çok yönlü bir bakış açısı geliştirerek, dijital aktivizmin karmaşık doğasını kuramsal düzlemde açıklamaktır. Konuya yönelik artan akademik ilginin yanı sıra, dijital eylemliliğin gerçek toplumsal etkileri konusundaki tartışmalar bu çalışmayı önemli ve güncel kılmaktadır. Bu yönüyle, çalışma hem dijitalleşmenin toplumsal katılım üzerindeki etkilerini anlamlandırmak hem de dijital aktivizmin sınırlarını ve olanaklarını kavramsal olarak ortaya koymak açısından literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışma, kuramsal analiz ve kavramsal sentez yöntemine dayanmakta olup, dijital aktivizme ilişkin güncel literatürdeki tartışmaları sistematik bir şekilde bir araya getirmektedir. Bu bağlamda, literatürde sıkça karşılaşılan kavramsal dağınıklığı gidermek, dijital aktivizmi tanımlayıcı bir kuramsal çerçeveye bütünleştirmek ve bu alanın kuramsal haritasını çizmek bakımından özgün bir nitelik taşımaktadır. Bu yönüyle çalışma, dijital aktivizm üzerine yapılan akademik araştırmalar için kuramsal bir referans oluşturma potansiyeline sahiptir.

Anahtar kelimeler: Dijital Aktivizm, Toplumsal Dönüşüm, Sosyal Hareketler, Çevrimiçi ve Çevrimdışı Aktivizm

Jel Kodu: D71, D74, O33, Z13, L86, P16

Digital Activism: Social Movements in the Age of Digitalization

Abstract

The study analyses the basic concepts, characteristics, differences from traditional activism, success factors, motivations for participation, challenges and paradoxes of digital activism. It also evaluates the impact of the integration of digital and physical actions on activism and discusses the determinants of success in this context. Emphasising that digital activism is not only a technological phenomenon but is shaped by social, political and communicative dynamics, a comprehensive framework of the conditions of effectiveness of digital activism is presented. In this context, the main purpose of this study is to explain the complex nature of digital activism at the theoretical level by developing a multifaceted perspective to understand the transformation of social movements in the digital age. In addition to the growing academic interest in the subject, the debate on the actual social effects of digital activism makes this study important and timely. In this respect, the study aims to contribute to the literature in terms of both making sense of the effects of digitalisation on social participation and conceptualising the limits and possibilities of digital activism. The study is based on the method of theoretical analysis and conceptual synthesis and systematically brings together the discussions in the current literature on digital activism. In this context, it is unique in terms of eliminating the conceptual disarray frequently encountered in the literature, integrating digital activism into a descriptive theoretical framework and drawing a theoretical map of this field. In this respect, the study has the potential to provide a theoretical reference for academic research on digital activism.

Keywords: Digital activism, social transformation, social movements, online and offline activism

Jel Codes: D71, D74, O33, Z13, L86, P16

ATIF ÖNERİSİ (APA): Davarcioğlu Özaktaş, F. (2025). Dijital aktivizm: Dijitalleşme çağının toplumsal hareketi. *İzmir Yönetim Dergisi*, 6(Özel Sayı), 142-159. Doi: 10.56203/iyd.1668399

¹ Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Abant/BOLU, **EMAIL:** davarcioglu_f@ibu.edu.tr, **ORCID:** 0000-0002-3528-8329

1. GİRİŞ

Dijitalleşme, toplumsal hareketlerin örgütlenme biçimlerini değiştirmiş ve yeni aktivizm pratiklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dijital aktivizm, bireylerin çevrimiçi araçları kullanarak toplumsal meseleler hakkında farkındalık yaratmalarına ve kolektif eylemleri organize etmelerine imkân tanımaktadır. Ancak, çevrimiçi aktivizmin gerçek dünyadaki etkisi tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir.

Bu çalışma, nitel araştırma paradigması içerisinde konumlandırılan, kuramsal analiz ve kavramsal sentez yöntemlerine dayalı bir inceleme niteliği taşımaktadır. Çalışmanın metodolojisi, ampirik veri toplamaktan ziyade, dijital aktivizm alanındaki mevcut kuramsal ve kavramsal tartışmaları sistematik biçimde derlemek, analiz etmek ve bütüncül bir çerçeve içerisinde yeniden yapılandırmak üzerine kuruludur.

Kuramsal analiz yöntemi kapsamında, dijital aktivizmin tarihsel gelişimi, kavramsal çerçevesi, tanımsal farklılıkları ve literatürde öne çıkan yaklaşımlar (örneğin teknoloji anlatısı, iletişim anlatısı, katılım anlatısı) analitik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Literatürde parçalı biçimde sunulan bilgiler, bütüncül ve tanımlayıcı bir yapı içerisinde birleştirilmiştir.

Ayrıca betimleyici bir yaklaşımla, dijital aktivizmin temel kavramları, örgütlenme biçimleri, başarı faktörleri, motivasyon dinamikleri ve karşılaştığı paradokslar detaylı biçimde tanımlanmış; literatürdeki temsil biçimleriyle ilişkilendirilerek sistematik bir analiz sunulmuştur.

Bu yönüyle çalışma, dijital aktivizme ilişkin kavramsal dağınıklığı gidermeyi, kuramsal bir açıklama zemini sunmayı ve bu alandaki akademik araştırmalar için referans niteliği taşıyan teorik bir çerçeve geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında öncelikle dijital aktivizmin teorik temelleri incelenmekte ve dijital aktivizmin kavramsal çerçevesi derinleştirilmektedir. Dijital ve geleneksel aktivizm arasındaki farklar yanısıra dijital aktivizmin başarısını belirleyen faktörlerin içerisinde çevrimiçi ve çevrimdışı eylemlerin birleşiminin gücü de vurgulanmaktadır. Bireylerin dijital aktivizme katılım motivasyonu, katılım düzeyi ve etki derecesi dijital aktivizm piramidi ile açıklanmaktadır.

Dijital aktivizmin paradokslarını ve zorluklarını da ele alan çalışmanın temel amacı, dijital aktivizmin etkinliğini ölçmek ve çevrimiçi ile çevrimdışı aktivizmin nasıl daha güçlü bir etki yaratabileceğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma, dijital aktivizmin olanaklarını ve sınırlarını akademik literatürdeki tartışmalara da katkı sunacak şekilde ele almaktadır.

2. DİJİTAL AKTİVİZM

Dijital aktivizm, ağ yapılarının ve bilgi teknolojilerinin hızlı yayılma kapasitesini kullanarak toplumsal veya siyasi hedefleri desteklemek üzere organize edilen çağdaş bir toplumsal hareket biçimidir (Kırık, Çetinkaya, & Kurşun, 2021).

İnternet ve dijital teknolojileri kullanan dijital aktivizm, dijital teknolojinin sosyal hareketlerdeki etkinliğini ortaya koymasına olanak sağlayan ve çoğunlukla kamuoyunu şekillendirmeyi amaçlayan planlı eylemler olarak da tanımlanmaktadır.

Dijital aktivizm, aktörler arasında iletişim teknolojilerindeki gelişmelere dayalı, bir organizasyon modelini temel almakta ve dijital teknolojinin sağladığı hız ve erişim avantajını kullanmaktadır. Mobil iletişim araçları ve/veya sosyal medya aracılığıyla organize edilen etkinlikler, kampanyalar, imza kampanyaları, retweet² yapmak, hashtag³

²Başka bir kullanıcının tweetini paylaşma

³Hashtag, sembolü '#' ile başlayan bir kelime veya kelime grubudur. Sosyal medya platformlarında içeriğin konuyla ilişkilendirilmesini sağlar.

(etiket) oluşturmak gibi dijital protestolar dijital aktivizm örnekleridir (Özkula, 2021-a). Bu yönüyle, dijital aktivizm, temsili siyasetin ötesinde dijital ağlarda organize edilen siyasi katılım, faaliyetler ve protestolar olarak da tanımlanmaktadır.

Geniş çaplı toplumsal ve siyasal dönüşümleri tetikleyen örneklerin ardından bu alana yönelik çalışmalarda artış yaşanmış ve literatürde yukarıdaki gibi çok sayıda tanım ortaya çıkmıştır. Ancak, dijital aktivizmin kavramsal çerçevesi ve ortak bir tanım etrafında bir uzlaşma henüz sağlanamamıştır.

Dijital aktivizmin tanımlanmasındaki zorluk, hali hazırda kendileri de karmaşık ve çok boyutlu kavramlar olan dijital teknolojiler ve aktivizmin birleşiminden kaynaklanıyor olmasındandır.

Dijital aktivizmin genellikle dijital teknolojilerle desteklenen aktivizm olarak tanımlanmasının, 'dijitallik' unsurunu abarttığını ve aktivizmin doğasında meydana gelen diğer önemli değişiklikleri göz ardı ettiği belirtilmektedir.

Diğer yandan, hangi dijital destekli faaliyetlerin aktivizm olarak kabul edilmesi gerektiği konusunda da görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Örneğin, bir web sitesini bir tweet aracılığıyla paylaşmanın aktivizm olarak sayılıp sayılmayabileceği gibi. Bu nedenle, dijital aktivizm bazen 'katılım' terimi aracılığıyla kavramsallaştırılmıştır. Örneğin, çevrimiçi protesto katılımının, kişisel görüşleri ifade eden, esasen iletişimsel bir eylem olduğu da öne sürülmektedir. Yine de, bu tür eylemlerin gerçekten aktivizm mi yoksa savunuculuk mu oluşturduğu sorusu hala tartışmalıdır.

Tanımlamanın getirdiği güçlkle, dijital aktivizm terimi yerine, çevrimiçi aktivizm, ağ tabanlı aktivizm, sosyal medya aktivizmi, internet aktivizmi, hibrit aktivizm gibi dijital bağlantıları ifade eden bir dizi başka terim de kullanılmaktadır. Dijital aktivizme yönelik daha küçümseyici ve eleştirisel yaklaşan ve

dijital aktivizm kavramının geleneksel aktivizme düşük bir katkı sunduğunu öne süren bakış açıları ise, 'tıklama aktivizmi' (clicktivism) terimini kullanılmaktadır (Özkula, 2021-a).

Dijital aktivizmin tanımsal ve kavramsal belirsizlikleri, farklı anlatılar üzerinden daha derinlemesine okunabilmektedir. Teknoloji, iletişim, çevrimiçi-çevrimdışı ve katılım anlatısı olarak sıralanan bu dört anlatı, dijital aktivizmin araştırmacıların ve kamuoyunun bu olguyu nasıl anladığını ve değerlendirdiğini aydınlatmaktadır.

Teknoloji Anlatısı: Bu anlatı, dijital aktivizmi temelde teknolojik bir olgu olarak almaktadır. Söz konusu aktivizmin, dijital yeniliklerden kaynaklandığını ve bu yenilikler tarafından yönlendirildiğini ileri süren bu anlatı, dijital aktivizmin teknolojik gelişmelerin bir sonucu ve yansıması olduğu fikrine dayanmaktadır. Dolayısıyla, dijital aktivizmi anlamak için öncelikle hangi teknolojilerin kullanıldığını ve bu teknolojilerdeki değişimleri incelemek gerektiğinin altı çizilmektedir. Ancak, dijital aktivizmi sadece teknolojik bir araç olarak gören bu anlatının, dijitallik vurgusuna yoğunlaşıp, aktivizmin sosyo-politik doğası ve çevrimdışı bağlantılarını gözden kaçırma riski taşıdığı da belirtilmektedir.

İletişim Anlatısı: Çıkış noktası yine teknolojik ilerlemeler olan bu anlatı, özellikle dijital iletişimdeki değişiklikler üzerine odaklanır. Buna göre, aktivizmin dijitalleşmesi, protesto faaliyetlerinin biçimini, hızını ve erişim alanının değişmesiyle ilişkilidir. Dolayısıyla bu anlatı dijital aktivizmi, protesto faaliyetlerindeki iletişim türündeki değişimler üzerinden anlatır. Teknolojideki gelişmeler ile, iletişimin merkezî bir yapıdan, yatay bir yapıya geçtiğini belirten yaklaşımda, geleneksel medya araçlarının aksine, dijital platformların bireylere doğrudan içerik üretme, paylaşma ve etkileşim kurma imkanı sunarak, aktivist söylemlerinin hızlı yayılmasını ve küresel

ölçekte yankı bulmasını sağladığı belirtilmektedir. Özellikle sosyal medya, anlık mesajlaşma platformları ve diğer dijital araçların, aktivistlerin mesajlarını yayma, kitleleri mobilize etme ve dayanışma ağları kurma biçimlerini dönüştürdüğünü vurgular. Örneğin, hashtag kampanyaları veya retweet eylemleri, bu anlatıda, kolektif bir iletişim stratejisi olarak ele alınmaktadır. Ancak iletişim odaklı bu yaklaşım, dijital eylemlerin çevrimdışı bağlantı boyutunu göz ardı edip, dijital aktivizmi salt bir iletişimsel eylem olarak görme eğilimi yönüyle eleştirilmektedir (Özkula, 2021-b).

Çevrimiçi-Çevrimdışı Anlatısı: Bu anlatıda, dijital aktivizmi geleneksel aktivizmin bir öncüsü yada daha küçük bir birimi olarak görme eğilimi söz konusudur. Dijital aktivizmin başarısını çevrimdışı etkiler yaratmasıyla ölçen bu anlatı, dijital eylemlerin ancak geleneksel aktivizmle hibrit bir sistem içinde anlam kazandığını savunmaktadır.

Katılım Anlatısı: Bu anlatı, dijital teknolojilerin bireylerin sesini duyurma ve harekete geçme imkanlarını artırdığına ve aktivizme bireylerin katılımı için sunduğu imkanlara odaklanır. Buna göre, dijital ağlarla bağlantılı vatandaşlar, siyasi aktivizm için eylemleri koordine edebilir, bilgi paylaşabilir ve ortak hedefler geliştirebilir. Bu yönüyle, dijital aktivizmin güçlendirici potansiyelini de vurgulayan anlatı, aktivizmin, kamusal yaşamda demokrasiyi desteklemek açısından önemli bir role sahip olduğunu belirtmektedir. Bir başka ifadeyle, katılım anlatısı, dijital aktivizmin kolektif hareketlerin güçlenmesine ve demokratik katılımın dijital alanda yaygınlaşmasına katkı sağladığına ve demokratikleştirme potansiyeline vurgu yapmaktadır (Suwana, 2019).

Tüm bu anlatılardan da anlaşılacağı üzere, dijital aktivizmin doğası çok katmanlıdır ve kavramsallaştırılması ancak bu anlatıların kesişiminde mümkün olabilmektedir. Bu doğrultuda, dijital aktivizmin yalnızca

teknolojik değil, aynı zamanda iletişimsel, sosyal ve siyasi dinamiklerle şekillenen bir eylem ekosistemidir.

3. DİJİTAL AKTİVİZMİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Teknolojik ilerlemelerin, sosyal hareketlerin doğasını dönüştürmesiyle ortaya çıkan dijital aktivizm, örgütlenme biçimleri, iletişim dinamikleri ve kolektif eylem kapasitesi ile geleneksel modellerden ayrılan bir yeni sosyal harekettir. Bu doğrultuda, dijital aktivizmin temel özellikleri şöyle özetlenebilir:

Yeni bir sosyal hareket, dijital aktivizm, geleneksel sosyal hareketlere kıyasla daha hızlı, daha ucuz ve daha geniş kitlelere ulaşabilen yeni bir sosyal hareket biçimidir. Dijital ağlar, yerel ve küresel arasındaki mesafeleri ortadan kaldırarak, farklı bölgelerdeki insanların ortak amaçlar etrafında bir araya gelmesini sağlamaktadır.

Farklı bir örgütlenme aracı, dijital teknolojiler, aktivistlerin daha kolay koordine olmasını, bilgi alışverişinde bulunmasını ve eylemleri planlamasını mümkün kılmaktadır. Bu durum, hiyerarşik ve merkezi örgütlenmelere olan ihtiyacı azaltarak daha esnek, katılımcı ve kendi kendini organize eden hareketlerin ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır.

Etkili iletişim, dijital aktivizm, aktivistlerin mesajlarını daha geniş kitlelere ulaştırmasını ve kamuoyu oluşturmasını sağlamaktadır. Sosyal medya, aktivistlerin hikayelerini paylaşması, farkındalık yaratması ve destek toplaması için önemli bir platformdur (Castells, 2013).

Bağlantısal eylem, dijital aktivizm geleneksel kolektif eylem mantığına değil, bağlantısal eylem mantığına dayanmaktadır. Bağlantısal eylem ise, bireylerin kişiselleştirilmiş içeriklerini sosyal medyada kendi motivasyonlarıyla paylaşarak, ortak bir ideolojiye veya kolektif kimliğe sahip olmadan, kendiliğinden bir araya gelmeleridir. Bir başka ifadeyle, bağlantısal

eylemde, bireyler kişisel değerlerine ve ilgi alanlarına bağlı olarak harekete geçmektedir. Bağlantısal eylem dijital aktivizmle birlikte, bireylerin kişisel ağlar, sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla ortak hedefler etrafında esnek ve anlık bir şekilde kenetlenmesini mümkün kılmaktadır (W. Lance & Segerberg, 2012).

4.KOLEKTİF EYLEMDEN BAĞLANTISAL EYLEME

Kolektif eylem ortak bir kimlik, ideoloji ve kurumsal çerçeve etrafında hareket eden bir grubun, örgütlü ve hiyerarşik yapılar (sendikalar, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları) aracılığıyla birlikte hareket etmesini içermektedir. Dolayısıyla, katılımcılar, belirli bir gruba aidiyet hissederek, liderlerin veya önceden belirlenmiş stratejilerin rehberliğinde hareket etmektedir. Uzun vadeli örgütlenme gerektiren eylemler, fiziksel toplantılar, grevler, mitingler ile yüz yüze etkileşim biçimine dayanmaktadır. Ancak dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, ortak bir çıkar ve/veya inanç için birlikte hareket eden grubu anlatan kolektif eylem, evrimleşerek bağlantısal eylem haline gelmiştir. Dijital aktivizmin üzerine kurulu olduğu, bağlantısal eylem mantığında ise, bireyler ortak bir ideolojik çerçeveden ziyade kişisel motivasyonlarla hareket etmektedir (Schradie, 2018).

Bağlantısal eylem mantığının temel özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

Yatay ve lidersiz yapılar: Bağlantısal eylem, genellikle merkezi liderler veya örgütler olmaksızın gelişmektedir. Sosyal medya, herkesin potansiyel bir eylem başlatıcısı olmasına olanak tanımaktadır.

Kişiselleştirilmiş içerik paylaşımı: Bireyler, kendi içselleştirdikleri fikirleri ve deneyimleri yansıtan içerikleri sosyal medya platformlarında paylaşarak harekete geçmektedir. Kolektif eylemde katılımcılar neredeyse her zaman hareketin veya sosyal

hareketin ilkeleriyle uyumlu olsalar da, bağlantısal eylem bu özelliği göstermez.

Kendiliğinden bir araya gelme: Sosyal medyanın dağınık haldeki bireylerin, ortak bir amaç etrafında spontane bir şekilde bir araya gelmelerini sağmasıyla herkesin aynı kolektif kimliği taşımasına gerek kalmadan bir topluluk oluşturulabilme özelliği taşımaktadır.

Azaltılmış katılım maliyetleri: Bireyler, fiziksel olarak bir araya gelmek yerine, sosyal medyanın kullanımı aracılığı ve çeşitli çevrimiçi etkileşimlerle aktivizme dahil olabildiğinden; geleneksel aktivizmde var olan katılım maliyetleri ile karşılaşmamaktadır.

Durgunluk dönemlerinde süreklilik: Bağlantısal eylem mantığı, sosyal medya sayesinde aktivizmin sadece yoğun dönemlerinde değil, durgunluk dönemlerinde de bağlantıları sürdürme ve gelecekteki eylemler için zemin hazırlama potansiyeline sahiptir. Sosyal medya platformları, bu dönemlerde gizli bir güç üssü olarak işlev görmektedir (Carmen, Sham, Bahri, & Fauzi, 2019).

Özetle, bağlantısal eylem mantığı, sosyal medyanın sunduğu düşük maliyetli iletişim ve ağ oluşturma kapasitesi sayesinde, bireylerin kendi ilgi ve motivasyonları doğrultusunda, kişiselleştirilmiş ifadelerini hızlı, esnek ve kendiliğinden bir araya gelerek ortak eyleme dönüştürme imkanı yaratmıştır. Ancak bu yapı, geleneksel aktivizmin örgüt merkezli ve kolektif kimlik odaklı yaklaşımından bir farklılıklar göstermektedir (George & Leidner, 2019).

5. KOLEKTİF VE BAĞLANTISAL EYLEM ARASINDAKİ TEMEL FARKLAR

Bu özelliklerin de yardımıyla kolektif eylem ve bağlantısal eylem arasındaki farklar şöyle sıralanabilmektedir:

Örgütlenme ve iletişim: Bağlantısal eylem, örgütlenme ve iletişimde, iletişim teknolojilerini ve sosyal medyayı kullanırken;

kolektif eylemde bu türden bir teknoloji zorunlu değildir.

Sosyal ağların rolü: Kolektif eylemde, sosyal ağların rolü dayanışma anlamıyla sınırlıyken, bağlantılı eylemde bu ağlar kendiliğinden örgütsel yapılar oluşturmaktadır.

Teknolojiye bakış: Kolektif eylemde, dijital teknolojinin bazı maliyetleri azalttığı ancak temel yapılanmayı değiştirmedığı savunulurken, bağlantılı eylemde teknoloji, bireylerin kendiliğinden katılımını teşvik eden güçlü bir araç olarak görülmektedir.

Katılımcıların bağlılığı: Kolektif eylemde katılımcılar neredeyse her zaman hareketin ilkeleriyle uyumlu iken, bağlantısal eylemde katılımcılar farklı düzeylerde bağlılık ve inançta olabilmektedir.

Liderlik, kimlik ve fikir paylaşımı: Kolektif eylem, ortak bir kimlik, güçlü liderlik ve belirli bir eylem çerçevesi gerektirirken, bağlantısal eylem, bireylerin kişisel, merkeziyetsiz ve bireylerin içselleştirdiği fikirlerin paylaşımı üzerine kuruludur.

İşlem maliyetleri: Bağlantısal eylem, dijital teknolojiler yoluyla iletişimi ve içerik üretimini geliştirmenin yanı sıra işlem maliyetlerini düşürmektedir. Bu durum, katılımcılar için giriş engelini azaltmakta ve mesajların geniş kitlelere kolayca iletilmesini sağlamaktadır (George & Leidner, 2019).

6. DİJİTAL VE GELENEKSEL AKTİVİZM: TEMEL AYRIMLAR

Dijital aktivizmin geleneksel aktivizmden ayrıldığı noktalar, örgütlenme biçimlerinden iletişim stratejilerine, katılım yöntemlerinden etki alanlarına kadar geniş bir yelpazede kendini göstermektedir.

6.1. Örgütlenme ve Yapılanma

Merkeziyetsizlik ve ağ yapıları: Geleneksel sosyal hareketler genellikle hiyerarşik ve merkezi bir örgütlenme yapısına sahipken, dijital aktivizm ağ tabanlı bir yapıya sahiptir.

Dijital aktivizmin ağ tabanlı olması, aktivist hareketlerin merkezi bir liderlik veya hiyerarşiye dayanmak yerine, internet tabanlı bağlantılar, sosyal ağlar ve farklı dijital iletişim kanalları üzerinden örgütlenmesi ve yayılması anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle, dijital aktivizmin örgütlenme modeli, iletişim teknolojilerinin gelişimine dayanmakta ve merkeziyetsiz katılım yoluyla 'kitlese bağlantı eylemi' oluşturmaktadır. Bu durum, farklı aktörlerin otonom bir şekilde koordine olmalarına ve geleneksel aktivizme kıyasla daha esnek, hızlı ve çeşitli olunmasına katkı sağlayarak, daha dinamik bir mücadele alanı sunmaktadır

Liderlik yapısı: Dijital aktivizmde liderlik, geleneksel hareketlerdeki gibi belirgin ve merkezi bir figürde yoğunlaşmak yerinedaha dağınık ve görünmezdir. Dijital teknolojiler ile yayılan kişisel eylemler, katılımcıların harekete dahil olmasını teşvik ederken, liderlerin anonim kalmasına veya daha az görünür olmasına olanak tanır. Bu durum, hareketin daha tabandan yönlendirilmesini ve katılımcıların inisiyatif almasını teşvik etmektedir (Rina H., Marom, & Widowati, 2023).

Adhokrasi: Adhokrasi, hiyerarşik yapı veya katı kurallar olmadan, daha çok anlık ve ihtiyaçlara göre şekillenen esnek, katılımcı ve kendiliğinden örgütlenen organizasyon modelini ifade etmektedir. Dijital aktivizmin kullandığı araçlar, bireylerin veya küçük grupların kendi inisiyatifleriyle hareket edip ortaklaşa ve hızlı karar almalarına olanak tanıyarak adhokrasiye olanak tanımaktadır. Daha merkezi bir karakter taşıyan geleneksel aktivizmde ise, adhokrasi dijital aktivizmdeki kadar belirgin veya yaygın değildir. Geleneksel aktivizmde adhokrasi, kriz anları, spontane hareketler veya taban örgütlenmeleri gibi belirli durumlarda ortaya çıkmaktadır (Kirk, 2024).

6.2. İletişim ve Mobilizasyon

Bağlantı kurma: Geleneksel aktivistler genellikle yüz yüze iletişimin örnekleri olan toplantılar, saha çalışmaları, gösteriler, mitingler gibi fiziksel iletişim araçlarını kullanırken; dijital aktivistler coğrafi sınırlarında aşılmasına, hareketlerin daha geniş kitlelere yayılmasına imkan tanıyan dijital araçları kullanmaktadır.

Hız ve ölçek: Dijital aktivizm, ağ tabanlı yapısı sayesinde, geleneksel yöntemlere göre çok daha geniş bir kitleye, çok daha hızlı olarak ulaşma potansiyeline sahiptir. Sosyal medya, e-posta kampanyaları ve çevrimiçi platformlar mesajları hızlı yayarak destekçilerin hızla harekete geçmesini sağlamaktadır.

Sınır ötesi ağlar ve işbirlikleri: Dijital teknolojiler sayesinde, aktivistler sınırları aşan ortak kampanyalar ve mobilizasyon süreçleri oluşturabilmektedir.

Yerel temaların küreselleştirilmesi: Dijital ağlar, yerel ile küresel arasında köprü kurarak, ulusal sınırları aşarak yerel olayların geniş bir alana yayılmasına ve küresel etkiler yaratmasına olanak tanımaktadır.⁴ Geleneksel yapı ise, bu konuda kısıtlı kalmaktadır (Kırık, Çetinkaya, & Kurşun, 2021; Sorce & Dumitrica, 2022).

6.3. Katılım ve Eylem

Doğrudan iletişim ve katılım: Dijital aktivizm, aktivistlerin hedef kitleleriyle doğrudan

iletişim kurarak katılımın teşvik edilesini sağlamaktadır. Dijital aktivizm, 'beş dakikalık aktivizm' olarak adlandırılan, kısa süreli ve kolayca gerçekleştirilebilen eylem biçimlerini ile (e-posta kampanyalarına katılmak, çevrimiçi dilekçeler imzalamak, sosyal medya paylaşımları yapmak), bireylerin sosyal hareketlere minimal çaba ile katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Sosyal medya platformları, tartışma forumları ve çevrimiçi anketler aracılığıyla da katılımcıların görüşlerini paylaşmasına, geri bildirimde bulunmasına ve hareketin yönünü etkilemesine olanak tanımaktadır. Tüm bunlar, katılımı artırarak hareketin hem daha geniş bir destek tabanına ulaşmasına hem de daha şeffaf ve demokratik bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır.

Daha merkeziyetçi ve organizasyon gerekliliğine dayalı geleneksel hareketlerde ise, katılımı bu denli hızlandırmak güçtür (Rina H., Marom, & Widowati, 2023).

Katılım konusunda, katılımın yöntemi haricinde geleneksel aktivizm ile dijital aktivizm arasında başka farklar da bulunmaktadır.

Katılımcı sayısı, geleneksel aktivizmin başarısı geniş kitlelerin katılımına bağlıyken, dijital aktivizmde daha az sayıda aktivist, teknolojinin sağladığı verimlilik sayesinde önemli bir etki yaratabilmektedir.

Katılımcı profili, geleneksel aktivizmde özellikle siyasetle ilgilenme yaşının daha yüksek olması nedeniyle yaş arttıkça katılım artarken, dijital aktivizmde, genç bireylerde gerekli teknik becerilere sahip olduklarından daha aktif rol almaktadır.

Dezavantajlı grupların katılımı, dijital aktivizm tartışılmaz bir şekilde, geleneksel aktivizme kıyasla dezavantajlı grupların seslerini duyurma fırsatlarını büyük ölçüde genişletmektedir. Ancak, dijital okuryazarlık eşitsizlikleri bu etkiye sekte vuran bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır (Bora, Li, Salvi & Brady, 2017).

⁴ Me Too Hareketi (2006), cinsel taciz ve saldırıya karşı farkındalık yaratmak ve mağdurlara destek olmak amacıyla aktivist Tarana Burk tarafından cinsel şiddet mağdurlarının seslerini duyurması amacıyla başlatılmıştır. 2017'de oyuncu Alyssa Milano'nun Twitter'da mağdurlara "eğer siz de cinsel tacize uğradıysanız, 'Me Too' (Ben de) yazın" çağrısıyla küresel bir harekete dönüşmüştür. Hareket, mağdurların hikayelerini paylaşarak toplumsal bilinç oluşturmalarını sağlamış ve cinsel tacize karşı mücadelede önemli bir dayanışma ağı oluşturmuştur.

Ferguson Aktivizmi ve Black Lives Matter (BLM) hareketi (2014): ABD'nin Ferguson kentinde, siyahi bir gencin silahsız olmasına rağmen bir polis memuru tarafından öldürülmesinin ardından, polis şiddeti ve ırksal adaletsizliğe karşı başlatılan bir harekettir. Çevrimdışı olarak kitlesel protestolar ve yürüyüşlerle, çevrimiçi olarak ise #Ferguson ve #BlackLivesMatter etiketleriyle yayılmıştır. Ferguson aktivizmi dijital ve fiziksel direnişi birleştiren hibrit bir hareket olarak öne çıkmıştır.

Diğer yandan, toplumun marjinalleştirdiği gruplarında aktivizme katılmaktan çekinmelerinin önüne geçilmesi sözkonusudur (McCosker, 2015)

Bağlantısal eylem ve bireyselleşme: Dijital aktivizm, bireysel değerlere ve ilgi alanlarına dayalı olan bağlantısal eylem katılımı üzerinde yükselmektedir. Katılımcılar, geleneksel aktivizmin aksine ortak bir kimlik veya örgütlenme olmadan, kişisel olarak anlamlı buldukları konular etrafında harekete geçmektedir (George & Leidner, 2019).

Siber saldırılar ve hacktivism: Dijital aktivizm, ileri teknoloji kullanarak siber saldırılar⁵ ve hacktivism⁶ gibi daha radikal eylem biçimlerini de içerebilir. Bu tür eylemler, hedeflenen kurum veya kişilerin web sitelerine zarar vermeyi, veri çalmayı veya sistemlerini işlemez hale getirmeyi amaçlar. Her ne kadar siber saldırılar ve hacktivism, yasa dışı olsalar da, halen bazı aktivistler tarafından dikkat çekmek ve mesajlarını duyurmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Rina H., Marom, & Widowati, 2023).

6.4. Etki ve Sonuçlar

Sosyal dönüşüm ve farkındalık yaratma: Tüm aktivizm biçimlerinin gayesi farkındalık dönüşüm yaratmaktır. Dijital aktivizmin en güçlü aracı sosyal medya platformlarında çevrimiçi protestoların kamuoyunun dikkatini çekme ve duyarlılık yaratmaları, geleneksel sosyal hareketlere göre çok daha hızlı bir yapıdadır. Dolayısıyla, dijital aktivizm, sahip olduğu araçlar ve onların getirdiği kolaylıklar sayesinde bu konuda daha avantajlı kabul edilmektedir.

Karmaşık sorunları çözme yeteneği: Dijital aracılı aktivizmin geleneksel hareketlerden

ayrıldığı diğer önemli bir nokta, karmaşık sorunları çözme yeteneğidir. Bu yeteneğini ise, yine en önemli aracı dijital platformlar aracılığıyla kazanmaktadır. Sözkonusu platformlar, geniş çapta bilgiye erişim, hızlı iletişim ve stratejik koordinasyon imkânı sunarak, sorunlara yönelik yenilikçi çözümler üretmelerini sağlamaktadır. Bu konuda açıklayıcı bir örnek olarak Arap Baharı⁷ gösterilmektedir.

Yeni kimliklerin inşası: Geleneksel aktivizmde, aktivistler genellikle etnik köken, cinsiyet, sınıf, ideoloji veya belirli bir toplumsal gruba aidiyet gibi ortak kimlikler etrafında birleşmektedir. Dijital aktivizmde ise, ortak kimlik vurgusu daha farklı bir anlam ifade etmektedir. Burada katılımcılar konuya dayalı değerler ve hedefler etrafında bir araya gelerek, belirli bir grubun üyesi olmak zorunda kalmadan destek vermektedirler. Bu durum, dijital aktivizmin kapsayıcılığını artırırken, aynı zamanda kimlik temelli dayanışmanın geleneksel aktivizme kıyasla daha az olmasına da neden olmaktadır (Kirk, 2024).

Maliyet etkinliği: Web siteleri, sosyal medya hesapları ve çevrimiçi araçlar, aktivistlerin mesajlarını yaymak, etkinlikler düzenlemek ve destek toplamak için uygun fiyatlı çözümler sunmaktadır. Dolayısıyla, dijital aktivizm, geleneksel hareketlere kıyasla daha düşük maliyetli bir iletişimdir. Bu durum, kaynakları kısıtlı olan grupların ve bireylerin de sosyal hareketlere aktif olarak katılmasına olanak tanımaktadır.

Başarı faktörleri: Aktivist hareketlerin başarı faktörleri işlenen konuya, ülkenin demokratik ortamına, bireylerin bilinç düzeylerine göre

⁵ Siber Saldırı: Bilgisayar sistemleri, ağlar veya verilere yönelik zarar verme, bilgi çalma veya hizmeti engelleme amaçlı kötü niyetli dijital girişimler.

⁶ Hacktivism: Bir mesajı yaymak, protesto etmek veya sansürü aşmak amacıyla, bir bilgisayar sistemine, ağa veya cihaza yetkisiz erişim sağlayarak veri manipüle etme veya sistemi bozma amaçlı yapılan teknik müdahalelerdir.

⁷ Arap Baharı, (2010-2012): Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkelere yayılan, sosyal medya aracılığıyla örgütlenen protestolarla otoriter rejimlere karşı başlatılan bir halk hareketidir. Sosyal medya, otoriter rejimlere karşı örgütlenme ve tıbbi lojistiği koordine etmede kritik rol oynadı. Mısır'da, coğrafi olarak dağınık bir ekip (bir farmakoloji öğrencisi ve üç kadın), sosyal medya üzerinden 5 saatte 40.000 dolar toplayarak sahra hastanelerine acil tıbbi ekipman temin etti. Bu örnek, dijital aktivizmin karmaşık sorunları çözmedeki etkinliğini ve gerçek dünya etkisini literatüre taşıdı.

değişebilmektedir. Geleneksel aktivizm ve dijital aktivizmi kıyasladığımızda; ilkinde ortak birlik, çaba ve kaynaklar gibi fiziksel unsurlar önemliyken, dijital aktivizmde internet erişimi, dijital beceriler ve geniş çevrimiçi ağlar başarıda belirleyicidir (George & Leidner, 2019).

Sonuç olarak, dijital aktivizm, geleneksel hareketten örgütlenme, iletişim, katılım, etki ve sonuç itibarıyla ayrılmaktadır. Ancak, çevrimiçi aktivizme daha mesafeli bir bakış açısıyla yaklaşan ve dijital aktivizmin, geleneksel protesto biçimlerini kolaylaştırabiliyor olsa da, yerini almasının zor olduğunu savunan yaklaşımlar, yerini çevrimiçi aktivizmin çevrimdışı aktivizmi kolaylaştırabileceği ve hatta belki de çevrimdışı aktivizme dönüşerek etkisini katlayabileceğini öne süren bir anlayışa bırakmaktadır (Harlow, 2012). Bir başka deyişle, dijital aktivizmin başarısı, bu yargıyı değiştirmeye destek vermekte ve bu aktivizm türlerinin birbirlerini tamamladıklarını göz ardı eden anlayış giderek desteksiz kalmaktadır. Aksine, geleneksel aktivizm ile dijital aktivizmin farklı katılım biçimlerinin bütünleşerek sinerjik bir etki yarattığı savı giderek kuvvet kazanmaktadır (Kırık, Çetinkaya & Kurşun, 2021).

7. DİJİTAL AKTİVİZMDE BAŞARIYA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Dijital aktivizmin başarısı, dijital aktivizmin gerekliliklerinin sağlanıp sağlanmadığına yanısıra söz konusu aktivizmin yapısal öğelerine bağlıdır.

Teknolojik altyapı dijital aktivizmin temel gerekliliğidir. İnternet erişimi ve dijital altyapı, toplumda bilgisayar ve internet penetrasyonu, dijital platform ve araçlara erişim farkındalığı dijital aktivizm konusunda kritik verilerdir (Gerbaudo, 2017). Dijital ağlarla bağlantılı vatandaşlar, siyasi aktivizm için eylemleri koordine edebilmekte, bilgi paylaşabilmekte ve ortak hedefler geliştirebilmektedir. Dolayısıyla, birbirine

internet ağı ile bağlı bilgisayar sayısı arttıkça dijital örgütlenmenin gücü de artmaktadır. Elbette bu durum ekonomik faktörlerden de bağımsız düşünülememektedir (Suwana, 2019).

Dijital altyapıyla alakalı diğer önemli bir nokta ise, internet bağımsızlığıdır. Az gelişmiş ve hatta gelişmekte olan ülkelerde internet iktidar kontrolü ile kısıtlanabilmektedir. Gelişmiş toplumlarda ise, ara ara, özellikle terör olaylarında belirli platformlara erişim yasağı getirme veya interneti tümüyle kapatma yoluna gidilebilmektedir (Sivitanides, 2011).

Dijital aktivizm başarısında etkili bir diğer öğe, toplumsal ve politik düzendir. Toplumsal ve politik düzen teknolojik altyapının ne şekilde kullanılacağını ve ne kadar etkili olacağını da belirleyicisi konumundadır. Demokrasinin bulunduğu toplumlarda yönetimler, halkın yönetime katılmasına önemsemektedir. Aktivizm bu atmosferde daha etkin olabilmekte ve politika üretiminde etkin rol alabilmektedir. Demokratik olmayan toplumlarda ise, dijital aktivizm bir risk unsuru olarak görülmekte ve teknolojik altyapı kullanımında da sınırlamaya gidebilmektedir (İrak, 2022). Diğer yandan, toplumun da dijital aktivizmin getirdiği demokratik katılıma dahil olmak için gereken bilgi ve pratiğe sahip olması da önemli bir bileşen olarak değerlendirilmektedir.

Dijital aktivizmin başarısını etkileyen diğer etmenler ise, konu, hedef kitle, süre ve çevrimdışı etkinliklerle işbirliğidir.

Konu: Dijital aktivizmde genel olarak insan hakları, siyasi ve sivil gelişim hakları gibi konulara odaklandığı görülmektedir. İnsan hakları veya siyasi haklar konularını ele alan dijital aktivizmin, sivil gelişim kaygılarıyla ilgili olanlara göre başarılı olmalarının daha güç olduğu görülmüştür. Buna neden olarak, insan hakları ve siyasi haklar aktivizminin genellikle doğrudan iktidara yönelmesi ve bu

nedenle daha fazla dirençle karşılaşması gösterilmektedir (Shi,2016).

Hedef kitle: Dijital aktivist hareketlerin başarısında hedef kitle de kritik bir öneme sahiptir. Dijital hareketler çoğunlukla hükümetleri hedef alsa da, bireyler veya kurumlar da hedef olabilmektedir. Hükümetleri hedef alan aktivist hareketler, hükümetin geniş erişim ve kontrol mekanizmaları nedeniyle daha dezavantajlı konumda olduklarından başarı şansları daha düşüktür. Bireyleri veya gayri resmi grupları hedef alan aktivistlerin hareketlerin amaçlarına ulaşma olasılığı ise, toplumsal hassasiyetler ve empati duygusunun ön plana geçmesi ile daha yüksek görülmektedir. Örneğin, Endonezya'daki 'Coins for Prita Hareketi', yerel bir kurumu hedef alarak başarıya ulaşmışken; hükümetleri hedef alan 'Hong Kong Umbrella Hareketi' ve Çin'deki 'Yasemin Devrimi' daha az başarılı olmuştur⁸ (Shi, 2016).

Süre: Dijital aktivizmin başarısı üzerinde yapılan çalışmalarda süre de bir faktör olarak ele alınmış ancak başarı ve süre arasındaki ilişkiye dair net çıkarımlar yapılamamıştır. Kısa süreli hareketlerin hızlı bir kamuoyu tepkisi oluşturarak anlık kazanımlar elde etme imkanına rağmen, kalıcı değişim yaratma potansiyelinin sınırlı kalabildiği belirtilmektedir. Diğer yandan, uzun süreli hareketlerin, daha geniş bir kitleye ulaşma, kamuoyu oluşturma açısından daha avantajlı olmakla birlikte; katılımcıların motivasyonun azalması ve/veya baskıların artması nedeniyle zamanla ivme kaybedip etkisini yitirebildiği de belirtilmektedir (Shi, 2016).

Çevrim içi ve çevrim dışı aktivizmin birlikte kullanımı: Çevrimiçi ve çevrimdışı stratejileri birleştirenler yöntemlerin,

yalnızca çevrimiçi yöntemlere dayanan hareketlere kıyasla daha fazla başarılı olabileceği öne sürülmektedir. Bu durum, çevrimiçi ortamın geniş erişim ve hızlı bilgi yayma potansiyeli ile çevrimdışı eylemlerin somut etkisi ve hükümetler üzerindeki baskısının birleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizmin bütünleştirilmesi ise, çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan ilki, çevrimiçi farkındalık ve mobilizasyon sağlanarak çevrimdışı eylemlerin tetiklenmesidir. Farkındalık yaratma sürecinin dijital platformlarda başlatıldığı durumun devamında toplumun çevrimdışı eylemlere katılımı teşvik edilmektedir. Örneğin, Çin Yasemin Devrimi⁹ Twitter üzerinden başlamış fiziksel gösteriler ardından gerçekleşmiştir. Bu süreçte, dijital araçlar çevrimdışı organizasyonu kolaylaştırmak, internet ve mobil uygulamaları ile toplantıları duyurmak, kaynakları koordine etmek ve katılımcılar arasında iletişimi sağlamak gibi çevrimdışı aktivizm için gerekli organizasyonel süreçleri kolaylaştırmaktadır.

Dijital aktivizmin geleneksel aktivizme doğru yöneldiği bu durumun aksi, çevrimdışı eylemlerin çevrimiçi ortamda yaygınlaştırılmasıdır. Fiziksel protestolar, gösteriler, çevrimdışı eylemler, dijital medya aracılığıyla daha geniş kitlelere duyurulduğunda hareketin ölçeği ve etkisi artabilmektedir. Diğer yandan, sözkonusu bütünleşmenin spontane bir biçimde gerçekleşebilmesi de mümkündür. Aktivistlerin, çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda eş zamanlı ve kendiliğinden iş birliği içerisine girmesi, hareketin esnekliğini ve tepki verme hızını artırabilmektedir.

Çevrimiçi ve dışı aktivizmin bütünleşmesini destekleyen yaklaşımlar, birkaç başlık altında incelenmektedir. Bunlardan ilki, 'çok tıklama,

⁸ Hong Kong Şemsiye Hareketi (2014), seçim reformu için düzenlenen ancak Çin'in geri adım atmaması ile sonuçlanmıştır. Yine de bölgedeki demokratik mücadeleye katkı yaptığı savunulmaktadır. Coins for Prita (2009), Endonezya'da bir hastanın hastane hakkındaki şikayeti nedeniyle iftira davası açılmasına karşı düzenlenen bir kampanyadır. Kamuoyun geniş desteği ile dava düşürüldü. Hareket ifade özgürlüğü adına bir zafer olarak kabul edildi.

⁹ Çin Yasemin Devrimi (2011), siyasi reform ve özgürlük talep eden bir protesto hareketidir. Ancak hükümetin sert baskısıyla başarısız olmuştur.

az etki' (many clicks, little sticks) sorununun aşılmasını gerekçe göstermektedir. Bu durum, çevrimiçi katılımın etkisinin azlığı riskine dikkat çekmekte ve bu soruna karşı, çevrimdışı eylemlerin somut bir etki yaratma ve hükümetler üzerinde daha doğrudan bir baskı oluşturma potansiyelinin değerlendirilmesine değinmektedir. Buna göre, başarısız çevrimiçi girişimlerde, aktivistlerin hükümetlerin görmezden gelmesinin daha zor olduğu çevrimdışı yöntemlere başvurusu sonuç getirebilmektedir. Örneğin, Ferguson¹⁰ aktivizminde çevrimiçi protestolardan beklenen sonuç alınamayınca sokak gösterileri başlamıştır.

Dijital araçların hızlı farkındalık yaratma, geniş kitlelere düşük maliyetle ulaşma ve mobilizasyon için kullanılabileceğini ve böylece çevrimdışı eylemlerin hareketin etkisini derinleştireceğini öne süren ise, artan ölçek ve azalan maliyet etkisi olarak adlandırılmaktadır.

Değer katma prensibi ise, çevrimiçi ve çevrimdışı platformların birleştirilmesinin, aktivizmin ölçeğini ve dayanıklılığını artırarak kaynakların ve zamanın daha etkili kullanılmasını sağladığını öne sürmektedir.

Böylece, çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizmin stratejik olarak birleştirilmesi, her iki yöntemin zayıf yönlerini telafi ederken güçlü yönlerinden faydalanılmasını sağlamakta ve dijital aktivizmin başarı olasılığını önemli ölçüde artırmaktadır (Shi, 2016).

Bu iki yöntemin birleşiminin daha büyük bir etki yarattığı bir diğer örnek, hükümet desteğiyle güçlenen bütünleşik aktivizmdir. Hükümetin, çevrimiçi propaganda ve çevrimdışı gönüllü faaliyetlerini koordine

ederek her iki aktivizm biçimini desteklemesi, hareketin hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Nashi¹¹ Hareketi, çevrimiçi propaganda ile çevrimdışı protestoların hükümet desteğiyle birlikte kullanılmasına örnek olarak gösterilebilmektedir.

Sonuç olarak, insan hakları ve siyasi haklar gibi hassas konulara odaklanan ve özellikle hükümetleri hedef alan dijital aktivizm türleri başarıya ulaşma konusunda daha fazla zorlukla karşılaşmaktadır. Diğer yandan, çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizmin başarılı bir şekilde bütünleşmesi, her iki yöntemin güçlü yönlerinden yararlanmayı beraberinde getirmekte ve aktivizmin sosyal değişim hedeflerine ulaşma olasılığını önemli ölçüde artırmaktadır (Shi, 2016).

8. DİJİTAL AKTİVİZM MOTİVASYONU VE DİJİTAL AKTİVİZM PİRAMİDİ

Dijital aktivizme katılım, kaynaklar ve motivasyon olmak üzere iki faktör tarafından belirlenmektedir. Kaynaklar, bireyin internete erişimi ve kullanma becerisinin yanı sıra çevrimiçi iletişime dair güven, ilgi, bilgi düzeyini kapsarken; motivasyon, toplumsal sorunlara karşı eylem sorumluluğu hissetme, katılımdan alınan tatmin ve değişim yaratabilmeye dair inancı içermektedir. Bireylerin, siyasi katılım ve sivil toplum faaliyetlerine destek verme konusundaki kişisel eğilimlerle hareketlere dahil olması, dijital aktivizmin yalnızca teknolojik imkanlarla değil, aynı zamanda bireylerin içsel motivasyonları ve toplumsal bağlılıklarıyla şekillendiğini göstermektedir

Toplumun teknolojik donanımı yanısıra katılım motivasyonunun şiddeti ise, yoğunlaşmaların dijital aktivizm piramidinin hangi basamağında olduğuna işaret

¹⁰ Ferguson Aktivizmi ve Black Lives Matter (BLM) hareketi (2014): ABD'nin Ferguson kentinde, siyahi bir gencin silahsız olmasına rağmen bir polis memuru tarafından öldürülmesinin ardından, polis şiddeti ve ırksal adaletsizliğe karşı başlatılan bir harekettir. Çevrimdışı olarak kitlesel protestolar ve yürüyüşlerle, çevrimiçi olarak ise #Ferguson ve #BlackLivesMatter etiketleriyle yayılmıştır. Ferguson aktivizmi dijital ve fiziksel direnişi birleştiren hibrit bir hareket olarak öne çıkmıştır.

¹¹ Nashi Hareketi, 2005 yılında Rusya'da Vladimir Putin yönetimi tarafından desteklenen bir gençlik hareketidir. Hareket, Rusya'nın milli çıkarlarını korumayı, gençleri vatanseverlik ruhuyla yetiştirmeyi ve Batı etkisine karşı mücadele etmeyi amaçlamıştır. Nashi, sokak gösterileri düzenleyerek muhaliflere karşı propaganda yürütmüş, aynı zamanda çevrim içi platformlarda hükümet yanlısı içerikler yayarak Rus gençliğini mobilize etmeye çalışmıştır.

etmektedir. Katılım düzeyine ve etki derecelerine göre bir hiyerarşi içinde değerlendirilen dijital aktivizm piramidinde, üst seviyeye çıkıldıkça aktivizmin etkisi artıp katılımcı sayısı düşerken; aşağıya doğru inildikçe düşük etki ancak daha geniş kitle ile karşılaşmaktadır. Bir başka ifadeyle, piramidin alt seviyelerinde düşük eforlu eylemler üst seviyelerde ise daha aktif ve doğrudan eylemler bulunur (Suwana, 2019).

8.1.Birinci Basamak, Pasif Dijital Aktivizm:Dijital aktivizmin en geniş tabanıdır. Bu aşamada, sosyal medya, bloglar ve haber siteleri aracılığıyla sorunla ilgili toplumsal farkındalık oluşmaktadır. Bu seviyede bireyler, beğeni, paylaşım, yorum yapma ve etiketleme gibi düşük eylem gerektiren bir çevrimiçi aktivizm içinde rol almakta ve daha pasif bir destek sunmaktadırlar. Dolayısıyla bu düşük eforlu katılımı ile aktivizmin değişim gücü sınırlı kalmaktadır. Bu basamağa, dijital aktivizmde en düşük çaba harcanan kliktivizm, slaktivizm ve rahat aktivizm eylemleri yerleşmektedir.

Kliktivizm (Clicktivism): Bir kampanyaya destek için, beğenme, paylaşma, takip etme, hashtag kullanma, çevrimiçi imza atma gibi eylemleri kapsayan kliktivizm, farkındalık yaratmaya katkı sağlasa da, çoğu zaman düşük eforlu ve kısa süreli bir eylem olarak gerçekleştiğinden sahada doğrudan bir değişim yaratmak için yeterli görülmemektedir.

Slaktivizm/Tembel Aktivizm/Sözde Aktivizm (Slactivism): Minimum çaba ile, düşük maliyetli ve zahmetsiz yollarla bireylerin kendilerini aktivist hissetmelerini sağlamaktadır. Profil fotoğrafını bir kampanya logosuyla değiştirmek veya sosyal medyada bir gönderiyi paylaşmak ancak bunun ötesinde bir eyleme katılmamak örnekleridir. Eylemleri sembolik düzeyde olan slaktivizm, toplumsal değişim yaratmada genellikle etkisizdir. Kliktivizm farkındalık yaratma potansiyeline sahipken, slaktivizm daha

yüzeysel ve etkisiz bir katılım biçimi olarak değerlendirilmektedir (Kirk, 2024).

Rahat Aktivizm/ Koltuk Aktivizmi (Lounge Activism): Rahat aktivizm, aktivizmin bilinçli bir tercih ile konfor alanından çıkmadan yapılmasıdır. Slaktivizm, kişinin aktivist gibi hissetmesi için yaptığı eylemleri ifade edip, bir nevi 'görünüşte aktivizm' iken; koltuk aktivizmi, aktivizmi konfor alanında sürdürmeyi, fiziksel olarak sahada olmadan aktivizm yapmayı bilinçli olarak tercihi içermektedir. Benzer eylemleri kapsayan bu dijital aktivizm biçimlerinde temel fark, kişinin motivasyonu ve süreci ne kadar sahiplendiğidir. Slaktivizmde, iyi hissetmek veya aktivist gibi görünmek motivasyonu ile harekete geçildiği için kişinin ilgisi genellikle daha kısa sürelidir, dolayısıyla etki daha yüzeyseldir. Koltuk aktivizminde ise kişi, gerçekten bir fark yaratmaya inanma motivasyonu ile hareket etmekte ancak fiziksel olarak sahaya çıkmadan katkı sağlamak istemektedir. Kişinin bu yolla uzun vadeli bir dijital aktivizme yönelmesi durumunda rahat aktivizmin somut adımlar atma potansiyeli söz konusudur. Dolayısıyla, eylemleri benzer olan bu aktivizm türlerinde, kişinin niyeti ve katkısının uzun vadeli olup olmaması, en önemli ayırt edici faktördür. Bir kampanyayı paylaşıp sonrasında bir daha ilgilenilmemesi slaktivizme örnek gösterilirken; belirli bir konu hakkında sürekli içerik üretilerek farkındalık yaratılması koltuk aktivizmine örnek gösterilebilmektedir (Antonio, Castano & Ana, 2023).

8.2. İkinci Basamak, Aktif Dijital Katılım: Eyleme geçiş yada orta seviye aktivizm olarak da adlandırılan bu seviyede, aktivizmle daha sıkı bağlar kurulmakta ve bireyler daha fazla eylem ve katılım göstererek desteklerini sürekli kılmaktadırlar. Siyasi veya etik nedenlerle belirli markaları, ürünleri destekleme yada boykot etme, çevrimiçi imza kampanyalarına, dijital bağış kampanyalarına katılma gibi eylemler içeren bu düzeyde, daha uzun vade, daha organize bir yapı ve daha

fazla etkileşim sözkonudur. Dolayısıyla daha yüksek etki seviyesine ulaşılmaktadır. Fiziksel katılımı olmayıp, dijital platformda sıkı bir aktif bir katılımın olduğu bu aşamaya, eğer süreklilik arz ederlerse, birinci aşamada geçerli olan dijital aktivizm türleri de dahil edilmektedir (George & Leidner, 2019).

8.3. Üçüncü Basamak, Dijital Sivil İtaatsizlik ve Haktivizm: Dönüşüm ve etki aşaması olarak da adlandırılan bu seviye, dijital aktivizmin en aktif müdahale ve güçlü etkiler yaratmayı amaçlayan seviyesidir. Bu aşamada, dijital aktivizm, toplumsal değişimi sağlama veya ciddi bir toplumsal dönüşüm yaratma potansiyeline sahiptir. Yerel, politik veya toplumsal değişim sağlayan bu aktivizm düzeyinde, veri analizi ve bilgi paylaşımı, önemli bilgileri açığa çıkararak farkındalık yaratma (örneğin, skandalları ifşa etmek), hükümetler, şirketler veya diğer hedefler üzerinde dijital saldırılar düzenleme gibi araçlar kullanılmaktadır. Bu yönüyle de riskli ve hukuki veya etik açıdan tartışmalı olabilmektedir. Bu basamağa, en radikal ve yüksek riskli dijital aktivizm türü olan haktivizm yerleşmektedir (George & Leidner, 2019).

Haktivizm (Haktivizm): Hack¹² ve aktivizm kelimelerinden oluşan haktivizm, teknolojik becerileri kullanarak farkındalık yaratmayı, protesto etmeyi hatta sivil itaatsizlik eylemleri gerçekleştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Dijital sistemlere siber saldırılar yapmak, web sitelerini bozmak, işleyişini durdurmak, DDos¹³ saldırısı yapmak, veri sızdırmak, hassas verileri çalmak gibi eylemler haktivizm kategorisine girmektedir. Yüksek risk içeren bu tür eylemler, haktivist

gruplar¹⁴ tarafından gerçekleştirilmektedir (Kirk, 2024).

Görüldüğü gibi, dijital aktivizmin piramit bir görünüm sergileyen farklı seviyelerinde, alt seviyeler daha geniş katılımlı iken; üst seviyelerde katılım daha azdır. Ancak etki açısından tam tersi bir durum sözkonusudur. Diğer yandan, piramitteki tüm aktivizm seviyeleri birbirine bağlıdır. Örneğin, beğeni ve paylaşımı içeren izleyici aktiviteleri zamanla daha fazla katılım sağlayarak orta seviyeye ve hatta en aktif etki yaratan en üst seviyeye de dönüşebilmektedir (George & Leidner, 2019).

9. DİJİTAL AKTİVİZMİN PARADOKSLARI VE ZORLUKLARI

Dijital aktivizm, bireylerin ve toplulukların çevrimiçi araçlar yoluyla örgütlenmesine ve seslerini duyurmasına imkan tanırken, aynı zamanda yapısal bazı sınırlamalar, tehdit ve kontrol mekanizmaları ile karşı karşıyadır. Dijital bölünme, yankı odaları ve çevrimiçi ilginin geçiciliği gibi faktörler, aktivizmin etkisini sınırlarken; sansür, dezenformasyon ve siber zorbalık gibi unsurlar da aktivist hareketleri kontrol altına alma veya etkisiz hale getirme amacıyla kullanılmaktadır. Dezenformasyon, manipülasyon ve siber zorbalık gibi unsurlar, bir yandan dijital aktivizmin güvenilirliğini ve etkisini zayıflatan yapısal sorunlar olarak ortaya çıkarken, bir yandan da aktivist hareketleri itibarsızlaştırmak veya engellemek amacıyla

¹²Hack, bilgisayar sistemlerine veya ağlara izinsiz erişim sağlama anlamındadır. Hackleme, genellikle güvenlik açığına sahip bir sistemin manipüle edilmesi veya sızılmasıdır. Bu tür hackleme bazen kötü amaçlarla yapılabilir (kötü amaçlı yazılım, veri çalma) veya etik hackerlar tarafından güvenlik testleri amacıyla yapılabilir.

¹³ DDos saldırısı (Distributed Denial of Service – Dağıtılmış Hizmet Engelleme Saldırısı), bir web sitesi, sunucu veya ağ sistemini aşırı miktarda sahte trafikle doldurarak çalışamaz hale getiren bir siber saldırı türüdür.

¹⁴ Anonymous en bilinen grup olurken, LulzSec, Chaos Computer Club, Cult of the Dead Cow ve Syrian Electronic Army gibi gruplar da haktivizmin önemli aktörleri arasındadır. Şeffaflık, özgürlük ve adil toplum gibi değerleri savunan grubun eylemlerine, Wikileaks Desteği (2010) ve Rusya-Ukrayna Savaşı Haktivizmi (2022) örnek gösterilebilir.

Wikileaks Desteği (2010); WikiLeaks'in ABD'nin gizli diplomatik yazışmalarını yayımlaması sonrası, platforma finansal destek sağlayan şirketler WikiLeaks'e olan bağışları engellediler ve bu yen şirketlere karşı DDos saldırıları düzenlendi.

Rusya-Ukrayna Savaşı Haktivizmi (2022); Ukrayna'yı desteklemek ve Rus propagandasına karşı koymak için, Rus hükümetini hedef alan bu eylemde, Rusya'nın devlet televizyonlarını, devlet sitelerini ve bazı resmi platformlarını hackleyerek savaş karşıtı mesajlar yayımladılar.

kasıtlı olarak da kullanılabilmektedir (Rina H., Marom, & Widowati, 2023).

9.1.Dijital Aktivizmin Yapısal Sınırlılıkları

Dijital bölünme: Dijital bölünme, dijital aktivizmin karşılaştığı en temel zorluklardan biridir. Bilgi iletişim teknolojilerine erişim eşitsizlikleri ve/veya dijital becerilere sahip olmama bazı grupları dijital aktivizmden dışlamaktadır. Bu durum, hareketin kapsayıcılığını azaltırken; sosyal eşitsizlikleri derinleştirmektedir.

Yankı odaları: Benzer düşünen insanların bir araya geldiği yankı odaları, farklı düşüncelerin eleştirel bir ortamda tartışılmasına engel olmakta ve kutuplaşmayı artırmaktadır. Bu durum, dijital aktivizmin toplumun farklı kesimleri arasında anlayış ve diyalog oluşturma potansiyelini zayıflatmaktadır. Diğer yandan, katılımcıların çoğunluğunun baskın düşünceye uyma eğiliminde olması, dijital aktivizmde farklı görüşlerin tartışılmasını engellemektedir.

Hayali aktivizm endişesi: Dijital aktivizmin pasif katılım biçimlerini ifade eden, tıklama aktivizmi, tembel aktivizm ve rahat aktivizm; büyük ölçüde veya yalnızca tıklamalar yoluyla yapılmaktadır. Bir kampanyayı beğenme, paylaşma, takip etme, hashtag kullanma, çevrimiçi imza atma gibi eylemleri kapsayan bu aktivizm türlerinin kimi zaman ana işlevinin toplumsal değişimden ziyade kişinin kendisini iyi hissetmesini sağlamak olduğu, dolayısıyla da sembolik destek eylemleri olarak kalıp, doğrudan bir değişim yaratamadıkları öne sürülmektedir. Buna göre, sözkonusu aktivizm türleri, bireylerde toplum adına faydalı bir eylem gerçekleştirdiği hissini uyandırarak bir illüzyon yaratmaktadır. Bu durum ise, bireyleri harekete geçmekten alıkoyabilmektedir. Ancak, bunun aksine kanıtlar da vardır. Örneğin, yüksek katılım

ve fon birikimi ile 'ALS Icebucket Challenge'¹⁵ ve '#MeToo'¹⁶ kampanyaları, bu yolla olağanüstü başarı oranları göstermiştir (Özkula 2021 (a)).

Çevrimiçi ilginin geçici doğası: Daha yüzeysel bir katılımı simgeleyen klicktivism, slaktivizm ve rahat aktivizm türlerinin her birinde uzun vadeli etkiyi sürdürmenin zorluğuna da dikkat çekilmektedir. Sosyal medya kullanıcılarının bazen sadece beğeni yaparak veya etiket paylaşarak destek verdiklerinde, bu tür eylemler uzun vadeli bir bağlılık yaratmayarak etkileri sınırlı kalabilmektedir.

Çevrimiçi ilginin geçici kalmasına neden olan faktörlerden ilki, bilgi akışının çok fazla olmasıdır. Dijital aktivizmin kendine yer bulduğu sosyal medya platformları, bilgi akışının çok hızlı ve sürekli değişen bir yapıya sahip olduğu alanlardır. Kullanıcıların her gün çok sayıda, farklı konularda haber ve kampanyalar paylaşması, bilgi akışının yoğunlaşmasına ve yeni bilgilerin hızla eskileri unutturmasına sebebiyet verebilmektedir. Üstelik, bazen skandalların ön plana çıkması bu değişimi çok daha hızlı bir değişime de uğratabilmektedir. Bu durum, çevrim içi ilginin genellikle kısa süreli ve yüzeysel olmasına, dolayısıyla aktivizmin etki düzeyinin düşük kalmasına neden olmaktadır. İkinci neden, sosyal medya algoritmalarının, gündemde olan içerikleri öne çıkarıp, ilgi azaldığında onları hızla geri plana atması olarak açıklanan algoritma etkisidir.

Çevrimiçi ilginin geçiciliğine dair diğer bir etkende, sürekli kötü haberler ve krizlerle karşılaşmanın bireyleri önce bir duygusal tükenmeye, bir süre sonrada duyarsızlaşmaya

¹⁵ ALS Ice Bucket Challenge, (2014) ALS (Amyotrofik Lateral Skleroz) hastalığına dikkat çekmek ve bağış toplamak amacıyla başlatılan bir kampanyadır. Katılımcıların her biri üç kişiyi meydan okumaya davet ederek, başlarından aşağı bir kova buzlu su dökerek ve videolarını sosyal medyada #IceBucketChallenge etiketiyle paylaşarak farkındalık yaratmış ve ALS vakıflarına bağış yapmaya teşvik etmiştir. Dijital aktivizmin başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilen kampanya, geniş bir etki yaratmış ve ALS araştırmaları için önemli miktarda fon toplanmasını sağlamıştır.

¹⁶ Bakınız dip not:3

sürüklemesi ve buna bağlı ilgilerinin azalması olarak belirtilmektedir.

Çevrimiçi ilginin geçici olmasını önlemek için, o konuyla ilgili düzenli içerik üreterek sürekli farkındalık yaratmak önemlidir. Örneğin, aylık güncellemeler paylaşmak veya bilinçlendirme çalışmaları yapmak konuya ilginin devam etmesine destek sağlamaktadır. Diğer yandan, bu bilgilendirmelerde kısa ve yüzeysel içerikler yerine, kapsamlı ve eğitici içerikler paylaşmak da konuya bağlılığı artırmaktadır.

Bireylerin uzun vadeli olarak bir konuya bağlı kalmasını sağlamanın diğer bir yolu, sosyal medyada sürdürülebilir dijital topluluklar (Facebook, Whats up, Telegram grubu vb.) ve ağlar oluşturmaktır.¹⁷

Geçici ilginin önüne geçmek için algortimaların tuzaklarından korunmakta önemlidir. Bunun için, e-posta listeleri, blog yazıları veya podcast'ler gibi alternatif bilgi yayma yolları oluşturarak algoritmalarından bağımsız yayılma stratejileri geliştirmek gerekmektedir. Son olarak çevrimiçi ilginin hızlı yükseliş ve hızlı düşmesi riskine karşılık, dijital aktivizmin çevrim dışı eylemlerle desteklenmesi de daha kalıcı hale getirilmeyi mümkün kılmaktadır.

9.2. Dijital Aktivizmin Kontrol ve Baskı Araçları

Sansür ve gözetim: Devlet kontrolü ve sansür, dijital aktivizmin karşılaştığı bir diğer önemli zorluktur. Hükümetler bu sansürü, interneti tamamen kapatma veya kontrol edebilecekleri kendi kapalı sürümlerini oluşturma, dijital aktivistler tarafından kullanılan uygulamaları engelleme gibi uygulamalarla gerçekleştirmektedir.

Ayrıca, hükümetler, çevrimiçi paylaşımları takip yoluyla aktivistleri gözetleyerek, aktivistlerin ifade özgürlüğünü kısıtlamakta ve dijital aktivizmi riskli bir eylem haline getirebilmektedir. Örneğin, Çin'in 'Büyük Güvenlik Duvarı' (Great Firewall of China) internet erişimini düzenlemek, belirli içerikleri engellemek ve halkın çevrimiçi faaliyetlerini denetlemek amacıyla geliştirilmiştir. Bu sistem, dijital aktivizm ve bilgi akışı açısından büyük bir engel oluşturmaktadır. Bu durum, aktivistlerin sansürü aşmak ve izlenmeden çevrimiçi çalışmak için farklı yazılımlara yatırım yaparak ağır maliyetlere katlanmalarını zorunlu kılmaktadır.

Ayrıca, aktivistleri desteklemek isteyen hacker grupları ve CIVICUS¹⁸ (World Alliance for Citizen Participation-Vatandaş Katılımı için Dünya İttifakı) gibi uluslararası kuruluşlar, dijital sansüre ve gözetlemeye karşı bireyleri ve organizasyonları bilinçlendirmek için rehberler ve araçlar sunmaktadır (Kirk, 2024, s. 199).

9.3. Sınırlayıcı Dijital Aktivizmin ve Baskıcı Öğeleri

Dezenformasyon ve manipülasyon: Dijital aktivizm, toplumsal değişim ve politik bilinçlenme açısından önemli bir araç olmakla birlikte, dezenformasyon ve manipülasyon gibi ciddi riskler barındırmaktadır. Dezenformasyon, yanlış yada gerçek olmayan bilgilerin kasıtlı olarak yayılmasıyla bireylerin algısını yönlendirmeyi amaçlayan bir stratejidir. Bu durum, bilgi kirliliğine, kamuoyunun yanlış yönlendirilmesine ve toplumsal kutuplaşmaya neden olmaktadır. Aktivist grupların kendileri de farkında

¹⁷ Başka Canımız Yok #baskacanimizyok platformu, 21 Ocak 2025'te Bolu Kartalkaya'daki Grand Kartal Otel yangınında hayatını kaybedenler için adalet arayışı benzer felaketlerin önlenmesi için farkındalık yaratma amacıyla kurulmuştur. Platform, çevrimiçi olarak sosyal medya kampanyaları, hashtag etkinlikleri ve sürdürülebilir dijital topluluklar aracılığıyla sürece dair bilgilendirme ve güncellemeler yaparak kamuoyu desteğini canlı tutarken, çevrimdışı olarak anma etkinlikleri ve eylemler organize etmektedir.

¹⁸ CIVICUS (World Alliance for Citizen Participation-Vatandaş Katılımı için Dünya İttifakı) bir sivil toplum ağı olup dünya genelinde vatandaşların, sivil toplum kuruluşları ve aktivistlerin haklarını savunmayı amaçlar. CIVICUS'un temel çalışmaları; sivil alanın korunması (uygulanan baskılara karşı sivil toplumun sesinin duyurulması); araştırma ve raporlama (ülkelerdeki sivil alanın durumunu analiz ederek sivil özgürlükler açısından sınıflandırma); ağ kurma ve destekleme (dünya çapında aktivistleri ve STK'ları bir araya getirerek dayanışmayı artırma); dijital aktivizm ve teknoloji kullanımı (dijital sansüre ve gözetlemeye karşı bireyleri ve organizasyonları bilinçlendirme ve araçlar sunma).

olmadan dezenformasyona maruz kalıp yanlış bilgi yayabildiği gibi; hükümet şirketler veya çıkar grupları da, dijital aktivizmi etkisiz hale getirmek için dezenformasyonu bir silah olarak kullanabilmektedir.

Manipülasyon ise, bireylerin davranış, duygu ve ilişkilerini kontrol etmek amacıyla yalan söyleme, duygusal şantaj yapma, korku ve kaygı uyandırma gibi dolaylı taktikler kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Dijital platformlarda yayılan manipülatif söylemler ve sahte bilgi akışı aktivizmin güvenilirliğini zedeleyerek toplumsal hareketlerin etkinliğini azaltmaktadır.

Bu bağlamda, dijital aktivistlerin, doğru ve güvenilir bilgiye dayalı kampanyalar yürütmesi ve yanlış bilgilere karşı mücadele etmesi önemlidir (Kirk, 2024).

Dezenformasyon, aktivistlerin farkında olmadan maruz kalarak yanlış bilgi yayılımına sebep olmaları durumunda aktivizmin, yapısal bir sorunu olarak değerlendirilmektedir. Dezenformasyon, hükümet veya çıkar grupları tarafından aktivist hareketleri önlemek için bilinçli olarak kullanıldığında, baskı aracı olarak işlev görmektedir.

Siber zorbalık ve nefret söylemi: Dijital aktivizm içeriklerinin her zaman etik olmayıp, aşırılık yanlıları tarafından kötü niyetli propaganda aracı olarak kullanılabilmesi de mümkündür. Bu nedenle, çevrimiçi hareketlerin içeriklerini titizlikle değerlendirmek ve toplumsal fayda sağlayan girişimleri desteklemek, dijital aktivizmin güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Diğer yandan, dijital aktivizmde kullanılan platformlar, siber zorbalık¹⁹ ve nefret söylemi için bir zemin oluşturarak aktivistlerin güvenliğini tehdit edip, katılımcıların da motivasyonunu olumsuz etkileyebilmektedir.

Devlet destekli troller²⁰ veya diğer aktörler, aktivistleri çevrimiçi olarak taciz ederek itibarlarını zedeleyebilir veya sindirmeye çalışabilmektedir. Troller, muhaliflere yönelik organize taciz kampanyaları düzenleyebildiği gibi bu durum bazen kişisel tehditler ve kişisel bilgileri kasıtlı ifşa etme (doxxing) düzeyine de taşınabilmektedir.

Tüm bu yapısal sorunlar ve baskılara rağmen, dijital aktivizm, toplumsal ve politik değişim için önemli bir araç olmaya devam etmektedir. Ancak, aktivistlerin bu riskleri göz önünde bulundurması, dijital gizliliklerini ve güvenliklerini korumak için stratejiler geliştirmesi, iletişim kanallarını çeşitlendirmesi bu zorlukların üstesinden gelerek, güvenli, kapsayıcı ve etkili bir dijital aktivizm stratejisi geliştirmesi gerekmektedir (Phillips, 2024).

10. SONUÇ

Dijital aktivizm, bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan çağdaş bir toplumsal hareket biçimidir. Geleneksel aktivizmden örgütlenme biçimleri, iletişim dinamikleri, katılım yöntemleri ve etki alanları bakımından önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bir başka ifadeyle, sunduğu hız, erişim ve örgütlenme kolaylıkları sayesinde toplumsal hareketlerin doğasını derinden etkilemektedir. Ancak, beraberinde getirdiği kavramsal belirsizlikler, yapısal sınırlılıklar ve kontrol mekanizmaları gibi zorlukların da farkında olmak gerekmektedir.

Bu çalışma, dijitalleşmenin toplumsal hareketler üzerindeki çok katmanlı etkilerini ele alarak, dijital aktivizmin yalnızca teknolojik değil; aynı zamanda sosyal, siyasal ve iletişimsel dinamiklerle şekillenen bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital aktivizmin kavramsal sınırları, motivasyon kaynakları, katılım biçimleri, başarıyı belirleyen yapısal faktörler ve karşılaştığı zorluklar sistematik bir biçimde analiz

¹⁹ Siber zorbalık: dijital platformlar üzerinden tehdit, aşağılanma, hakarete uğrama, taciz edilme, özel bilgilerin izinsiz paylaşılması, yanıltıcı bilgiler yayılarak itibarın zedelenmesi

²⁰ Troll: Çevrimiçi platformlarda yanıltıcı veya provoke edici içerikler paylaşarak insanları manipüle etmeye veya tartışmaları sabote etmeye çalışan kişi.

edilmiştir. Çevrimiçi ve çevrimdışı eylemler arasındaki etkileşimin önemine de değinilen çalışmada, bu iki boyutun stratejik biçimde bütünleşmesinin dijital aktivizmin etkinliğini artırabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka ifadeyle, dijital aktivizmin potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilmesi için, çevrimiçi-çevrimdışı aktivizm arasındaki sinerjinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kuramsal analiz ve kavramsal sentez yöntemine dayalı bu çalışma, literatürdeki kavramsal dağınıklığı giderme ve dijital aktivizmi bütüncül bir kuramsal çerçeve içinde tanımlama yönünde özgün bir katkı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, dijital aktivizm üzerine yapılacak kuramsal ve ampirik araştırmalar için sağlam bir teorik zemin oluşturma potansiyeline sahiptir.

Bununla birlikte, dijital aktivizmin etki potansiyelini sınırlayan yapısal ve pratik zorluklara da dikkat çekilmiştir. Dijital bölünme, yankı odaları, çevrimiçi ilginin geçiciliği, sansür ve dezenformasyon gibi olgular, dijital aktivizmin kapsayıcılığını ve sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu durum, dijital aktivizmin başarısının yalnızca teknolojik imkanlarla değil, aynı zamanda demokratik bağlam, bireylerin dijital okuryazarlık düzeyi, politik katılım kültürü ve etik iletişim stratejileriyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Gelecekteki araştırmalar açısından, bu çalışma çeşitli açılımlar sunmaktadır. Öncelikle, dijital aktivizmin farklı toplumsal bağlamlardaki etkilerinin ampirik araştırmalar aracılığıyla incelenmesi, kavramsal tartışmaların somut verilerle desteklenmesini mümkün kılacaktır. Dijital ve fiziksel eylemlerin birbirini nasıl tamamladığına ilişkin vaka temelli analizler, aktivizmin dönüşüm potansiyelini anlamada derinlikli bir çerçeve sunabilir. Bunun yanı sıra, dijital eşitsizliklerin toplumsal katılım üzerindeki etkisi; yaş, cinsiyet, sınıf ve

kültürel kimlikler bağlamında ayrıntılı biçimde ele alınmalıdır. Özellikle sosyal medya algoritmalarının bilgiye erişimi ve aktivist ilgiyi nasıl şekillendirdiği konusu ile dijital tükenmişlik ve duygusal yıpranma gibi psikososyal etkiler üzerine yapılacak çalışmalar, dijital aktivizmin sınırlarını daha görünür kılacaktır. Ayrıca, siber aktivizm, hacktivism gibi daha yüksek risk içeren dijital eylem biçimlerinin etik, hukuki ve politik sınırlarının da disiplinlerarası yaklaşımlarla tartışılması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Antonio, C. E., Castano, L., & Ana, A. (2023). Evolution of digital activism on social media: opportunities and challenges. *Profesional de la información*, 32(3),1-16.
- Bora D.,Li H.,Salvi S., Brady E. (2017). ActVirtual: Making Public Activism Accessible, ASSETS'17, Oct. 29–Nov. 1Baltimore, MD, USA
- Carmen, L., Sham L., Bahri, S., & Fauzi , A. (2019). Social media empowerment in social movements: power activation and power accrual in digital activism. *European Journal of Information Systems*, 28(2), 173-204.
- Castells, M. (2013). İsyen ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler. (Ç. Kılıç, Dü.) Koç Üniversitesi Yayınları.
- George , J., & Leidner, D. (2019). From clicktivism to hacktivism: Understanding digital activism. *Information and Organization*, 29, 1-45.
- Gerbaudo P.(2017). From Cyber-Autonomism to Cyber-Populism: An Ideological History of Digital Activism, *tripleC* 15(2), 477-489.
- Giuliana Sorce & Delia Dumitrica (2022). Transnational Dimensions In Digital Activism And Protest, *Review of Communication*, 22 (3),157-174.
- Harlow, S. (2012). Social Change and Social Media: Latin American Activists' Use of Digital Tools in the Face of the Digital Divide.

Congress of the Latin American Studies Association, San Francisco, California, May 23-26,1-23.

İrak, H. (2022). Dijital Aktivizm Ve İran Kadın Hareketleri Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 10(2),829-861.

Kırık, A. M., Çetinkaya , A., & Kurşun, A. K. (2021). Digital Activism In The Context Of Social Movements: The Case Of Change.Org. Dijital Kuşatma. içinde İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları .

Kirk, T. (2024). Digital Activism. Digital Activism: What do we know? How Change Happens (183-203). içinde Oxford Academic.

McCosker, A. (2015). Social Media Activism at the Margins: Managing Visibility, Voice and Vitality Affects. Sage Journals Social Media + Society, 1(2),1-11.

Özkula , S. M. (2021-a). The Problem of History in Digital Activism:Ideological Narratives in Digital Activism Literature. Journal of Digital Social Research, 3(3), 60-84.

Özkula, S. M. (2021). What Is Digital Activism Anyway? Social Constructions Of The “Digital” In Contemporary Activism. Journal of Digital Social Research, 3(3), 1-22.

Phillips, C. (2024). Digital Communication and the Rise of Online Activism. Journal of Communication, 5(3), 31-44.

Rina H., A., Marom, A., & Widowati, N. (2023). Digital Activism A New Way of Social Movement in the Digitalization Era. Proceedings of the Fourth International

Conference on Administrative Science (ICAS 2022), 458–470.

Schradie J. (2018). The Digital Activism Gap: How Class and Costs Shape Online Collective Action, Social Problems, 65, 51–74.

Shi, B. (2016). Success of Digital Activism: Roles of Structures and Media Strategies. Silicon Valley Notebook, 14 (1), 1-35.

Sivitanides, M. (2011). The Era of Digital Activism.Conference for Information Systems Applied Research

Suwana, F. (2019). What Motivates Digital Activism? The Case of the Save KPK Movement in Indonesia. Information, Communication & Society, 23(9), 1295-1310.

W. Lance, B., & Segerberg, A. (2012). The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics. Information, Communication & Society, 15(5),739-768.